

Elżbieta Włodek

Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy im. ks. J. Twardowskiego w Bochni

Twórczość a inteligencja¹

„Uśmiech nie wywodzi się z kamienia, ale z twórcy.

Wyzwól człowieka a stanie się twórcą”

Antoine de Saint Exupery

„Twórczość” jest pojęciem różnie definiowanym. I tak wg Okonia² to proces działania ludzkiego dający nowe i oryginalne wytwory oceniane w danym czasie jako społecznie wartościowe; może przejawiać się w każdej dziedzinie działalności ludzkiej. W ujęciu Szewczuka³ twórczość to działalność człowieka, której efektem jest wzbogacenie sposobów życia człowieka, jego poznania rzeczywistości – także samego siebie, wzbogacenie świata kultury w najszerszym tego słowa znaczeniu. Z kolei Pietrasiński⁴ twórczość ujmuje jako aktywność przynoszącą wytwory dotąd nieznanne, a zarazem społecznie wartościowe. Mimo, iż od kilkudziesięciu lat psychologowie, pedagodzy a także filozofowie zajmują się różnymi aspektami twórczości wciąż jednak istnieje znaczna heterogeniczność podejść do pojęcia twórczości. Przyczyną tego stanu rzeczy jest brak spójności badaczy twórczości w uwypuklaniu tych samych aspektów twórczości a także przyjmowanie różnorodnych założeń teoretycznych i metodologicznych.

Rozpatrując twórczość wyodrębnić można także kilka charakterystycznych grup określeń twórczości: twórczość jako dzieło (wytwór); twórczość jako proces; twórczość jako zespół zdolności; twórczość jako zespół stymulatorów społecznych⁵. Pojęciem, które również ściśle wiąże się z twórczością, jest postawa twórcza. Uznawana jest ona za istotny warunek twórczości i wywodzi się ze specyficznych funkcji psychicznych.

R.Glotton, C.Clero⁶ określają, iż postawa twórcza to dyspozycja do tworzenia, która w stanie potencjalnym istnieje u wszystkich ludzi i w każdym wieku, uzależniona od

¹Przedstawiona przeze mnie problematyka jest tylko zarysem zagadnień związanych z twórczością człowieka. W pracy pominęłam choćby zagadnienie kreatywności osób z niepełnosprawnością intelektualną - blisko związane z twórczością, ale nie będące jej synonimem.

² W. Okoń, Słownik pedagogiczny, PWN, Warszawa 1992, s.219

³ W. Szewczuk, Słownik psychologiczny, Wiedza Powszechna, Warszawa 1985, s. 327

⁴ Z. Pietrasiński, Myślenie twórcze, WSiP, Warszawa 1969, s. 10

⁵ S. Popek, Twórczość artystyczna w wychowaniu dzieci i młodzieży, WSiP, Warszawa 1985, s.10

⁶ R.Glotton,C.Clero, Twórcza aktywność dziecka, WSiP, W-wa 1985, s.49

środowiska społeczno-kulturalnego. Zatem, w korzystnych warunkach środowiskowych (rodziny, edukacyjnych, rehabilitacyjnych) osoby niepełnosprawne umysłowo mogą wykształcać twórcze postawy. Odmienny w tej kwestii pogląd zaprezentował Paul Torrance. Sformułowana przez niego tzw. „hipoteza progów”, zakładała konieczność zaistnienia granicznej wartości ilorazu inteligencji, warunkującej możliwości twórcze człowieka. Ustalono, że wartość tego progów wynosi około 110 jednostek ilorazu. Zatem, osoby niepełnosprawne nie osiągając koniecznego do zaistnienia twórczości poziomu intelektualnego uznane należałyby za „niezdolne do twórczości”. Pogląd powyższy wzbudza wiele kontrowersji, wiadomo bowiem, iż w procesy twórcze zaangażowane są w dużej mierze czynniki pozaintelektualne związane z osobowością, emocjonalnością czy też sferą motywacyjną człowieka. Tak więc odwoływanie się jedynie do czynnika intelektualnego skazane jest na niepowodzenie. Co więcej, psychologia coraz częściej podkreśla, iż inteligencja i twórczość nie są synonimami a związki między tymi dwoma obszarami intelektualnego funkcjonowania są słabe lub co najwyżej umiarkowane⁷. Toteż w odniesieniu do osób niepełnosprawnych umysłowo można mówić o możliwości równoważenia deficytów intelektualnych określonymi cechami osobowości a także właściwymi wpływami otoczenia.

Ciekawą propozycję twórczości - z punktu możliwości twórczych osób z niepełnosprawnością intelektualną zaprezentował Edward Nęcka⁸, który szeroko zajmował się psychologią twórczości. Wyróżnił on cztery poziomy twórczości: twórczość płynną, skryzalizowaną, dojrzałą i wybitną. Szczególnego znaczenia w kontekście rozpatrywanej problematyki nabiera twórczość płynna oznaczająca zdolność do wytwarzania pomysłów, pewien potencjał do działania twórczego. Zdolność ta jest powszechna, każdy człowiek ją posiada, choć w różnym stopniu. Na jej poziomie dzieło nie jest niezbędne – można być osobą twórczą nie stworzywszy niczego nowego. Można więc uznać, iż osoby z niepełnosprawnością intelektualną znajdują się na etapie twórczości płynnej, gdyż normalny rozkład w populacji sprawia, iż można oczekiwać pewnego poziomu nasilenia takiej cechy również w ich przypadku⁹.

⁷M.Karwowski, *Kreatywność, twórczość, czy permanentna transgresja? Uwagi o aktywności osób niepełnosprawnych intelektualnie z perspektywy psychologii twórczości*, w: *Kreatywność osób z niepełnosprawnością intelektualną – czy umiemy myśleć inaczej?*, red. J.Głodkowska, A.Giryński, Akapit, Kraków 2009, s.14

⁸E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, GWP, Gdańsk 2001

⁹M.Karwowski, *Kreatywność...*, s.12

Rozpatrując powyższą problematykę warto również odnieść się do transgresyjnej koncepcji człowieka Józefa Kozieleckiego¹⁰, która jest bardzo przydatna do analizy funkcjonowania omawianej grupy osób. Otóż koncepcja ta zakłada, iż człowiek jest względnie wewnątrzsterownym bytem, którego naturalnym dążeniem jest ciągły rozwój czyli przekraczania granic umysłowych, fizycznych, mentalnych czy też społecznych.

Analizując różnorodne aspekty funkcjonowania osób z dysfunkcjami intelektualnymi można uznać, iż na co dzień osoby te pokonują ograniczenia związane z brakami intelektualnymi, co przekłada się na rozwój ich osobowości. Mimo tego, iż działania tych osób nie zmieniają rzeczywistości, paradygmatów i nie mają spektakularnego charakteru, to jednak ta psychologiczna transgresja rozwija ich osobowość i umożliwia pokonywanie ciągle to nowych barier.

Kończąc powyższe rozważania warto również wspomnieć o problemie autystycznych sawantów, czyli osób łączących specyficzną aktywność twórczą z niepełnosprawnością intelektualną. Syndrom sawantów jest rzadkim i niezwykłym stanem, w którym osoba dotknięta poważnymi psychicznymi deficytami oraz objawami typowymi dla autyzmu ma pewne specyficzne zdolności tzw. wyspy geniuszu, które stoją w wyraźnym kontraście do jej niepełnosprawności¹¹. Uzdolnieni sawanci, często cechują się niskim wskaźnikiem inteligencji, w zdecydowanej większości są mężczyznami, są dotknięci autyzmem, wadami rozwojowymi lub nabytymi uszkodzeniami ośrodkowego układu nerwowego. Ich niezwykle umiejętności to zdolność komponowania czy też odtwarzania muzyki, rysowanie dokładnych planów urbanistycznych, dokonywanie skomplikowanych operacji matematycznych. Dzieła ich zyskują powszechne uznanie. Pomimo, iż twórczość osób z syndromem sawanta znalazła się w centrum zainteresowania badaczy stosunkowo niedawno aktualny poziom wiedzy na ten temat - opisy słynnych sawantów, liczne badania neuroobrazowe - przekonują, iż ich działalność to świadoma i ukierunkowana aktywność twórcza. Właściwe zrozumienie niezwykłych umiejętności tych osób pozwoli w przyszłości na wyjaśnienie istoty twórczości oraz podjęcie na nowo dyskusji o jej związkach z inteligencją ogólną.

¹⁰J. Kozielecki, *Psychotransgresjonizm*, Żak, Warszawa 2001,

¹¹Treffert, D. *Savant Syndrome: An Extraordinary Condition*. A Synopsis: Past, Present, Future, 2006
Źródło: <http://www.wisconsinmedicalsociety.org/savant>.

Literatura:

Glotton R., Clero C., Twórcza aktywność dziecka, WSiP, W-wa 1985

Karwowski M., Kreatywność, twórczość, czy permanentna transgresja? Uwagi o aktywności osób niepełnosprawnych intelektualnie z perspektywy psychologii twórczości, w: Kreatywność osób z niepełnosprawnością intelektualną – czy umiemy myśleć inaczej?, red. J.Głodkowska, A.Giryński, Akapit, Kraków 2009

Kozielecki J., Psychotransgresjonizm, Żak, Warszawa 2001,

Nęcka E., Psychologia twórczości, GWP, Gdańsk 2001

Okoń W., Słownik pedagogiczny, PWN, Warszawa 1992

Pietrasiński Z., Myślenie twórcze, WSiP, Warszawa 1969

Popek S., Twórczość artystyczna w wychowaniu dzieci i młodzieży, WSiP, Warszawa 1985

Szewczuk W., Słownik psychologiczny, Wiedza Powszechna, Warszawa 1985

Treffert, D., *Savant Syndrome: An Extraordinary Condition*. A Synopsis: Past, Present, Future, 2006, Źródło: <http://www.wisconsinmedicalsociety.org/savant>.